

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/The Journal of International Social Research

Cilt: 14 Sayı: 78 Temmuz 2021 & Volume: 14 Issue: 78 July 2021

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

MÜZİKSEL BİR KÜLTÜR İKONU OLARAK DİLBER AY

DILBER AY AS A MUSICAL CULTURAL ICON

Gökhan Kırmızıgöl*

Öz

Bu çalışmada, kentleşme ve kapitalistleşme sürecinde, kırsal yapıların kademeli olarak çözülmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan olguların, etkileşimlerin üretim ve yaşam biçimlerindeki yapısal değişimlerin çerçevesinde ve toplumsal cinsiyet kodlarının kültür belleğinde ne şekilde kurgulandığı Dilber Ay'ın hayatı ve müziğine dair ortaya koyduklarıyla incelenmektedir. Bu açıdan halk bilincini anlamaya ışık tutabilecek bir pencere sunması ve toplumsal sınıflar içindeki ayrımların davranışları ve müziği ne şekilde etkilediğini görmek yazının amaçları arasındadır. Bir yanda kent kültüründe şekillenen değişimler, diğer taraftaysa kırsal yaşamı yansıtan sözler ve görsel kurgular, bu iki türün melez bileşimi sadece müziksel özellikleri açısından değil aynı zamanda toplumsal anlamları bakımından da Dilber Ay'ın arabesk müziğinin şekillenmesinde önemli etkiler yaratmıştır. Çalışmada kent varoşlarında yaşayan, anlamını özdeşleştirdiği sanatçıda bulan, egemen kültürün ortasında "direniş"ini dinlemeyle kazanan kitlenin "ana"sının hikâyesi dramatik sahnelere de tanıklık edecektir.

Anahtar Kelimeler: Dilber Ay, Barak, Arabesk, Müzik, Kültür, Kimlik.

Abstract

In this study, in the process of urbanization and capitalization, the phenomena that emerged as a result of the gradual dissolution of rural structures, within the framework of structural changes in production and life styles, and how gender codes are constructed in the cultural memory, are examined with Dilber Ay's life and music. From this point of view, it offers a window that can shed light on understanding public consciousness, and to see how differences in social classes affect behavior and music are among the goals of the article. Changes in urban culture on one hand, words and visual fictions reflecting rural life on the other hand, the hybrid composition of these two genres has had a significant impact on the shaping of Dilber Ay's arabesque music not only in terms of its musical characteristics but also in terms of its social meanings. The story of the "mother" of the mass, who lives in the suburbs of the city, finds its meaning in the artist with whom it identifies, and who won the "resistance" in the middle of the dominant culture, will also witness dramatic scenes.

Keywords: Dilber Ay, Barak Havaları, Arabesque, Music, Culture, Identity.

* İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Müzikoloji ve Müzik Teorisi Doktora Öğrencisi,, Türkiye, e-posta: gokhan.kirmizigul@hotmail.com

1. GİRİŞ

Türkiye’de dinleme alışkanlıklarının ve kültürünün oluşumunda farklı dönemlerdeki “tedbirler”, “yasaklamalar” ve diğer sosyolojik faktörlerin rol oynadığını görmekteyiz. 1930’lu yıllarda radyoların, Türk müziği eğitiminin ve kamusal alanda müzik türlerinin kendilerini ifade etme kanallarının engellenmesi dinler kitlenin yönlendirilmesi anlamını taşıdığı gibi kendini anlatacak bir müziğin arayışını da beraberinde getirmiştir. Sonraki yıllarda özellikle 1960’ların ortalarından başlayan iç göçler, sosyoekonomik dalgalanmalar geçekondularında yaşayan kırsal yaşamdan kopan göçmenlerin özlemlerini karşılayan popüler bir müzik türünü ortaya çıkaracaktır: Arabesk. Türk müziği ve halk müziği motiflerinin Batı ve Mısır öğeleriyle iç içe geçtiği yeni bir karma tarz olan arabesk, başlangıçta popüler şarkılara işaret etmek üzere kullanılmışsa da veya “yermek” için daha sonraları kent çevresinde oluşan bütün bir göçmen kültürünü tasvir eden bir anlam kazanır.

“1970’lerin sonlarından bu yana, arabesk kültürün yükselişini ve toplumsal anlamını açıklamak için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların çoğunda arabeske güya saf olmadığı için, ayrıca kaderciliği ve yozluğu yüzünden bir tehdit olarak bakılıyordu. Kentsel çevreyi kırsallaştırdığına ve kirlettiğine inanılıyordu. Bu açıklamaların çoğunun altında, geleneksel ile modern arasında bir ikilik gören ve gelenekselin temelde geri olduğunu kabul ederek geleneğin ardından modernliğin geleceği bir geçiş dönemi çevrimini varsayan “klasik modernleşme kuramı” vardır.” (Özbek, 2006, s. 168).

Arabesk kültür bu çalkantılı döneminin bir sonucu, toplumda aykırı görünen yabancı unsurların sentezi gibi belirecek, yeni yeni özneleriyle farklı kesimlerin ihtiyaçlarını, duygularına denk gelen sesleri ortaya çıkaracaktı. Bununla birlikte konuya benzer bir yaklaşım “Türkiye’de Arabesk Olayı” başlıklı çalışmada görülür: “Arabesk, şehir için şehirli bir müziktir. Yalnızlığa, kötü sona mahkûm aşıkların, karışık, çalkantılı duygu dünyalarını resmeder. Fakir göçmen işçilerin sömürüldüğü, kötü işlerde kullanıldığı, gün geçtikçe bozulan bir şehri tanımlar ve dinleyenlerini, bir bardak daha rakı doldurmaya, bir sigara daha yakmaya, kaderlerine ve dünyaya lanet okumaya çağırır.” (Stokes, 2020, s. 17). Ancak Dilber Ay’ın çizgisi yeri geldiğinde buradaki anlatıların dışında da seyrederek.

Kaderin hüzünlü “kamer”i

İzleyiciler veya dinleyiciler, öznemiz Dilber Ay’ı daha çok sinema filmlerinde aldığı roller televizyonda yaptığı reytingi yüksek programlar, bulunduğu reklam filmleri veya konuk olarak katıldığı TV programındaki o meşhur “zorunda mıyım” sözü ile tanımaktadırlar. Ancak Dilber Ay, her şeyden önce bir Anadolu kadını, kader mahkûmu, “garibin anası”, mazlumun sesi ve barak havalarını halkla buluşturan nadir kadın sanatçılarımızdan biridir. Toprağa bağlı bir üretim ilişkileri sistemi ve ahlaki değerleriyle “gelenek” kavramını yanında taşımış, yaşadığı zorlu hayatın izleri sesine ve müziğine yansımış, karşılaştığı bütün engellere rağmen “ben de varım” demek için barak havalarına, türkülere ve şarkılara sığınan bir kimliğin yansıması olmuştur.

“Halk müziklerinin kendiliğinden oluşu, doğal yapısı, işlevsel niteliği, yaşamla örtüşmesi, kolay üretilebilir ve kolay tüketilebilir yapısı ve tarihsel kökleri nedeni ile tüm müziklerin kökeni olduğu düşünülmelidir. Anadolu’da yüzyıllardır insanlarımız acılarını, sevinçlerini, aşklarını, düşüncelerini, ihtiyaçlarını, kısaca; tüm duygularını, kendilerini ifade ettikleri sözcüklere ve müziklere dökmüşlerdir. Büyük uygarlıkların yaşandığı Anadolu toprakları zengin bir müzik bileşeni oluşturmuştur.” (Karahasanoğlu, 2019, s. 414).

Bu bağlamda halk müziğinin yapısal ve beğeniler düzeyindeki dönüşümü duygusal olarak Dilber Ay’ın duruşuna ve sesine yansiyacaktır. Kimdir peki bu müzikal simge? Asıl adı “Dilber Karabaş”dır. 1 Ocak 1956’da Kureyşan aşiretine mensup fakir bir ailenin çocuğu olarak Kahramanmaraş’ın Pazarcık ilçesinde dünyaya gelir. Maddi imkânsızlıklar nedeniyle ilkokul 3. sınıfa kadar okuyabilen Dilber Ay, ailesiyle birlikte Kahramanmaraş’tan Ankara’ya, oradan da Düzce’ye göç eder. 13 yaşına geldiğindeyse yaşlı bir adamla evlendirilir, iki çocuğu olur ve bir süre sonra da ayrılırlar. Toplumun kanayan bir yarası olan çocuk yaştaki evlilikler, bunlar hukuken geçerliliği olmayan dinî nikâh ile yapılan evliliklerdir ki günümüzde Anadolu’nun belli bölgelerinde hâlâ devam etmektedir. Erken yaşta evlenmek zorunda bırakılan çocuk yaştakilerin bu evliliklerinin temelinde şüphesiz ataerkil nizamın uygulanması vardır. Bu

yapı, bölgedeki toplumun normlarını belirlediği gibi, sosyal ilişkiler ve toplumsal cinsiyetin çizgilerini de şekillendirir. Elif Kıran'ın (2017) toplumsal cinsiyet rolleri ve çocuk gelinleriyle ilgili yazısında belirttiği gibi:

“Ataerkil toplum yapısının namus kavramını kadın üzerinden okuması sebebiyle kız çocukları ailesinin yanında kaldığı müddetçe namusunun korunması riski altında olup erken yaşlarda evlendirildiklerinde bu riskin ortadan kalkacağı düşünülmektedir. Eğitim seviyesinin düşüklüğü ise kız çocuklarının evlendirilmesinde önemli rolü olan bir diğer unsurdur. Geleneksel toplum yapısında erkek çocukların eğitime önem verilirken kız çocukları erken yaşlarda okul hayatına son verip evlendirilmeye yönlendirilmektedir”. (s. 5)

Benzer biçimde konuyu değerlendiren Şevket Ökten'e göre (2009), “Güneydoğu Anadolu bölgesinde kadın cinselliği ve bedeni üzerinde, bölge kültürel yapısına göre şekillenen bir toplumsal cinsiyet düzeni ve buna uygun çeşitli mekanizmaların olduğu görülmektedir. Kadınların daha çok aşiret ya da topluma uygun davrandığı erkek egemen bir anlayış ve tutum bölgede geleneklerden törelere, toplumsal ve bireysel davranışlara kadar geniş bir alanda yansıma bulmaktadır. (s. 302). Diğer yandan erken yaşta yapılan evlilik pedofiliye de işaret etmektedir. Ne yazık ki birçok kız çocuğunun erken yaşta evlendirilerek yaşadığı bu acı tecrübeyi Dilber Ay'da çaresizce yaşamak zorunda kalmıştır.

Şekil 1: Dilber Ay gençlik dönemlerinde.

Evlenmeden önce 1969 yılında, TRT Radyosu “güzel ses” aramak için gittiği Düzce’de bir yarışma düzenler. Haberi alan Dilber Ay, sesinin güzel olduğunu kanıtlamak için amcasının kızını da koluna takarak yola koyulur ve yarışmaya katılır. “Gönül Gel Seninle Muhabbet Edelim” türküsüyle herkesi etkiler ve birincilik alır. Ne var ki, henüz 13 yaşında olan Dilber Ay, başta babası olmak üzere ailesinin şiddetli tepkisiyle karşılaşır ve müziğe olan sevgisinin bedeli olarak da amcasının kızıyla birlikte ahıra bağlanıp işkence görür. Posta gazetesinden Oya Çınar’la yaptığı 21 Ocak 2018 tarihli röportajında konuyla ilgili şöyle der Dilber Ay: “Eve geldik. Cehennem yeri. Bizi ahıra bağladılar. Lime lime kestiler etlerimizi. Babam, amcalarım hepsi bir oldu, “Vay sen nasıl türkü söylersin?” diye. Sonra kapandı mevzu. Aradan beş yıl geçti. Benim içimde o ateş hâlâ yanıyor. Radyo’ya gittim. “Ne olur beni bir kere daha dinleyin” diye yalvarıyorum...” Ancak ayağındaki kara lastik, şalvarı ve başındaki atkı yüzünden dilenci sandıkları Dilber Ay’ı içeri almak istemez görevliler. Geri dönmekte kararlı olan Dilber Ay, başka bir tarihte bir daha dinlenmek üzere davet alır.

İkinci kez radyoya gittiğinde sınav yapılır ve kazanır. Fakat bu seferde zorla evlendirildiği adamdan çoktan ayrılan Dilber Ay, bakmakla yükümlü olduğu çocukları için gerekli kazancı sağlayamadığından gazinolarda çalışmak zorunda kalır. Günümüzde bile kadının çalışma hayatındaki eşitsiz koşulların varlığını göz önünde bulunduracak olursak, namus kavramının çok “değerli” olduğu coğrafyamızda, kadının gazinolarda çalışması demek toplumun ahlaki normlarına uymayan bir hayatın benimsenmesi demektir! Ancak erkeğin gazinolarda çalışmasında bir sakınca görmeyen toplumun kadına bu anlamdaki olumsuz yaklaşımını sadece “namus” kavramlarıyla açıklamak elbette yeterli olmayacaktır. Toplumun belirlediği cinsiyet rollerinin de bunda büyük etkisi vardır. Gülçin Ozkış’ın kadının müzikteki yeriyle ilgili yazısında da görüleceği gibi toplumun kadın ve erkek için belirlediği roller bellidir. Brockhaus Ansiklopedisi’nde geçen ifadelerle göre: “Erkek destek alır, kadın destek verir... Erkek kaderine karşı çıkar, yenilgide bile. Diğer taraftan kadın gönüllü

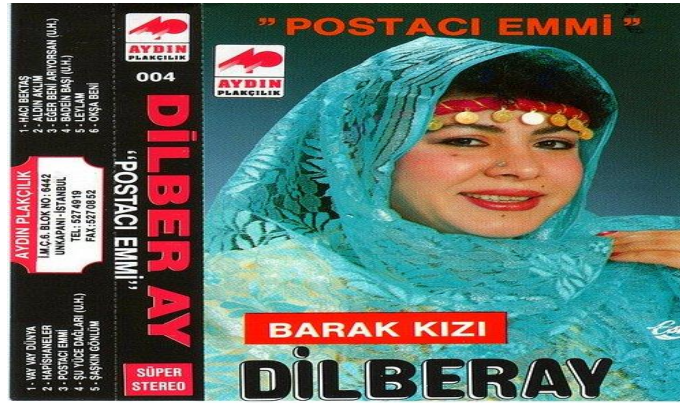
olarak boyun eğer, gözyaşları içinde olsa bile.” Bu tarz düşüncelerin gelişmesine dönemin büyük düşünürleri de ne yazık ki etki etmiştir. Yine Özkıışı'nın yazısında belirttiği gibi, Rousseau, Kant ve Schopenhauer'e göre kadınlar; “doğuştan objektiviteden, dolayısıyla soyut düşünce gücü ve yaratıcı zeka kapasitesinden mahrumdurlar. Erkeklerdeki özelliklere sahip olmaya çalışan kadınlara destek verilmemesi gerekir çünkü bu onların doğalarına terstir. Kadınları kamusal alanda meslek icra etmek üzere değil, evlilik ve annelik çerçevesinde erkeğe yardımcı olmak amacıyla eğitmek gerekir. (Özkıışı, 2017, s. 72-73). Bir toplumda kadın ve erkeğin toplum içindeki statüsü ve buna uygun rollerini büyük oranda toplumsal olarak kurulan toplumsal cinsiyet rejimi cinsiyet rolleri belirler. Toplumsal cinsiyet; biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal ve kültürel olarak belirlenen ve dolayısıyla içeriği toplumdan topluma olduğu kadar tarihsel olarak da değişebilen “cinsiyet konumu” ya da “cins kimliği”dir. Bu anlamıyla toplumsal cinsiyet yalnızca cinsiyet farklılığını belirlemekle kalmaz, aynı zamanda cinsler arasındaki eşitsiz güç ilişkilerini de ortaya koyar. (Ökten, 2009, s. 303).

Kaçınılmaz olarak Dilber Ay da o dönem ailesinin büyük tepkisiyle karşılaşır. Ancak bu tepkiye sebep olan yalnızca Dilber Ay'ın gazinolarda çalışması değildir. Erotik filmlerin yükselişte olduğu bu dönemde, Dilber Ay isminde başka bir erotik film oyuncusunun olması, insanların aklının karışmasına sebep olmuştur. Dilber Ay bu durumu verdiği röportajda şu sözlerle ifade eder:

“Karşıma erotik filmlerde oynayan Dilber Ay isimli bir kadın çıkardılar. Seks yıldızıymış. Hâlen daha karıştıranlar vardır. Babama, “Kızın böyle filmler yapıyor. Ya öldür ya öldürt, namusunu temizle” demişler. Babam sinemaya gidiyor, bakıyor, “Allah Allah bu benim kız değil” diyor. Zaten af buyurun tuvalete giderken bile gardaşlarım yanımda. Olacak iş mi?”

Babasının özür dilemesiyle birlikte ailesinin onayını ve takdirini alan Dilber Ay, sahnelerin aranan ismi olur. Ankara Konak Gazinosu'nda İbrahim Tatlıses, Selahattin Alpay ve Belkıs Akkale gibi sanatçılarla sahneyi paylaşır ve kendi tabiriyle bir orduyu besleyecek kadar çok para kazanır. Seslendirdiği türkülerle insanların gönlünde yer etmiş ve kısa sürede adını ulusal anlamda duyurabilmiştir. Özellikle barak havaları ve kendisiyle bütünleşmiş olan 1981 yılında söylediği “Meyrik” türküsüyle büyük bir kitlenin sevgisini kazanmıştır.

Şekil 2. Barak Kızı Dilber Ay.

Barak Kızı Dilber Ay

Dönemin önemli isimleriyle birlikte çalışmıştır. Hocam dediği Halit Arapoğlu'na minnet duygularını her fırsatta dile getirmeyi de ihmal etmemiştir. 1996 yılında “Barak Kızı Dilber Ay” adlı kaset çalışmasında sözü ve müziği kendisine ait olan “Halit Arapoğlu'na ağıt” adlı uzun havanın giriş kısmında şu açıklamayı yapmaktadır.

“Yalan dünya, gara toprak Pirim Halit Arapoğlu'nu da yedi. Yani o, benim bir hocamdı, atamdı. Barak deyince, her şeyi ondan öğrendim çocukluğumdan beri. Şimdi ise gara yastayım. Garalı haber yine böyle bir anımda geldi. Dediler ki senin hocan öldü, Halit Arapoğlu. Tıpkı ilkokula giden küçük bir yavrunun hocasını kaybettiği gibi ciğerim yandı, sızladım. Halit Arapoğlu ölmüştü. Ben o zaman anladım ki yetim kaldım, tıpkı bir öksüz çocuk gibi. Dostlar, onu sevenler, onu dinleyenler bilsin ki bir barak babası yok olmuştur. Kendisine

rahmet diliyorum. Şunu biliyorum ki bir gün ben de göçeceğim, ben de gideceğim. Geride kalan, bizden esinlenen barak okuyanlara ömür dilerim.”

Bir nevi veda niteliği kazanan bu açıklamayı yapmıştır Dilber Ay. Hocam, pirim dediği Halit Arapoğlu'ndan öğrenmişti barak ağzı uzun havalarını icra etmeyi. Tıpkı âşıklık geleneğinde olduğu gibi barak havaları da usta-çırak ilişkisi içerisinde kuşaklar boyunca aktarılmaktadır. Barak Türkmenlerinin nesilden nesile yayılan sözlü tarihleri onların göç yönlerini, mücadelelerini ve kaynaşmalarını anlatmaktadır. Bu yaşanmışlıklardan beslenen halk ozanları söyledikleri hikâye ve türkülerin sözlü olarak günümüze kadar aktarılmasına ve dilden dile yayılmasına katkıda bulunmuşlardır. (Kırmızıgül, 2019). Halit Arapoğlu da bu geleneğe etkinleşmiş ancak icrasını yaptığı uzun havaların çoğunda kendi imzasını taşıyan motif ve kalıplara da yer vermiştir. Yalnız uzun havalarıyla değil, arabesk müziği tarzındaki serbest çalışmalarıyla da insanların beğenisini kazanmıştır. Halit Arapoğlu'nun en çok bilinen barak ağzı uzun havaları arasında “Aman Geze Geze Yüreğime Dert Oldu” ve Dilber Ay'ın da 2007 yılında “Hacı Ağa” adlı albümünde seslendirdiği “Topal Abdo” gibi eserler vardır. Ekici, barak ağzı uzun havalarının Türkiye genelinde bilinen icra özellikleriyle ilgili şunları ifade etmektedir: Barak havaları Türkiye genelinde Gaziantep barak bölgesi üslubu ile değil, daha çok Amik Ovası ve Çukurova'nın doğu taraflarında da bilinen “Amik ağzı” icra biçimi ile tanınmış ve sevilmiştir. Bu icra biçiminin daha popüler olmasının nedeni; eserlerin konularının daha güncel, sözlerin herkes tarafından anlaşılacak şekilde ve ses genişliğinin daha çok bir oktav civarında olması düşünülebilir. Bu üslubun ise en önemli temsilcilerinden birisi; 1943 yılında Kudüs'te doğmuş fakat sanatsal anlamda daha çok Gaziantep, Adana, Tarsus, Kırıkhan, Hatay bölgelerinde yetişmiş olan Halit Arapoğlu'dur. Halit Arapoğlu, plak ve kaset çalışmalarında kendi bestelerini de okumuş fakat daha çok barak havalarındaki icrası ile tanınmıştır. Aslına bakılırsa barak havaları da daha çok Halit Arapoğlu'nun icra biçimi ile daha çok tanınmış ve sevilmiştir. (Ekici, 2018).

Şekil 3: Halit Arapoğlu'ndan (Kırmızıgül, 2019).

Halit Arapoğlu İcrasına Örnek

Dilber Ay, hocası Halit Arapoğlu'nun izinden gitmiş, barak havalarının sevilmesine büyük katkı sağlamıştır. Sanatıyla kültürel bir kimlik olarak karşımıza çıkan Dilber Ay; söylediği türküler, arabesk formu içinde değerlendirilen şarkılar ve uzun havalarıyla vakti zamanında kendisi gibi dışlanmış olanın, yani sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan ötekileştirmeye maruz kalmışın sesine tercüman olmuş, bir “ana” hüviyeti kazanmıştır. Denilebilir ki Dilber Ay müziğiyle toplulukların kültürel kimliğinin inşasında, onaylanmasında ve pekiştirilmesinde önemli bir simgesel rol oynamıştır. Ayhan Erol'un da belirttiği gibi kültürel kimlik; toplulukları birleştirebilen veya birbirinden ayıran öğelerin bileşimidir. (Erol, 2009, s. 228). Yine Erol'a göre (2009) toplumsal bütünleşme ve farklılaşma kimlik arayışının iki yüzüdür ve her ikisi de bir bireyin sosyal kimliğinin oluşmasında rol oynar. Farklılaşma kimliğinin oluşturulmasında bir zorunluluktur. Toplumsal farklılaşmayla yapılan sınıflandırma olumlu ve olumsuz değerlendirmeler vasıtasıyla ortaya çıkmaktadır. (s. 217). Toplumsallaşmaya çalışan birey “var olabilmek” mücadelesiyle sosyal düzenin bir parçası olmaya çalışır. Bunu başaramadığı takdirde ise içinde yaşadığı ortamın yabancı haline gelir. Bu durumda sosyalleşebileceği, kendisine benzeyen başka bireylere ihtiyaç duymaktadır. “Farklı” veya “öteki” olarak adlandırılan bireyde aidiyet duygularının pekiştirilmesi kültürel simgeler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Sosyal düzenin normları dışında kalan birey “Biz” olma arayışı içerisinde kültürel bir kimlik/sembol olan Dilber Ay gibi sanatçıların çatısı altında birleşmektedir.

Dilber Ay, söylediği hüznü türküler ve arabesk formundaki şarkılar ile “alt” sınıfın isyanını dile getirmede önemli bir araç olma görevi de görmektedir. Bu bağlamda sınıfsal kimliğin daha iyi anlaşılabilmesi için Bilen Işıktaş ve Tanar’ın (2015) kimlik oluşumu ve popüler müzikle ilgili yaptığı değerlendirmeler aydınlatıcı olacaktır: “Sınıf kimliği bireyin ya da topluluğun sosyoekonomik yapısı ile ilişkili olarak oluşan aidiyetinin ifadesidir. Ancak popüler müzik söz konusu olduğunda, ele alınan sınıfsal kimlik “alt” sınıfa ait olacaktır. Zira “üst” sınıflar doğası gereği popüler kültüre sırt çevirdikleri hatta hor gördükleri için sınıfsal kimliğe yönelik yapılacak bir okumada kastedilen sınıf, alt sınıflardır.” (s. 45). Yazının devamında arabesk müziği ile ilgili şu sözlere yer verilmiştir:

“Arabesk müzik, 1960’larda kırdan kente göç etmiş ancak kır- kent yaşamı arasında sıkışıp kalmış bir sosyal sınıfın bu arada kalmışlığın ifadesi olarak, varoluşuna yönelttiği isyan olarak kendini göstermiştir. Bu isyan durumu, arabesk müzik aracılığıyla aynı toplumsal ve ekonomik koşullara sahip kitlelerce paylaşılarak sınıfsal olarak ezilmişlik, “altta kalma” pekiştirilmiştir. Pekiştirme durumuna ilaveten popüler müziğin geniş kitlelerce ulaşabilme özelliği de paylaşılabirlikten doğan tahammüllü de beraberinde getirir. İşte sınıfsal kimliğin devamlılığını sağlayan da popüler müziğin desteklediği kabulleniş ve tahammüldür.” (Işıktaş ve Tanar, 2015, s. 45-46).

Şekil 4: Elinde Tespihi ile Dilber Ay.

Dilber Ay “farklı” olanın sığındığı toplumsal bir değer olmanın yanında, oluşturduğu sert kadın imajıyla da erkek egemen topluma karşı kendini korumaya çalışmıştır. Türkülerini söylerken ki üslubu, sahnedeki duruşu, jest ve mimikleri karakterinin doğal bir yansıması olmuştur. Feminin olmayan, güçlü, sert, özgüveni yüksek ve erkek doğasını taklit eden bir görüntü çizmiştir her zaman. Geleneksel müzik icrası yapan kadınların yaşadığı toplum baskısı nedeniyle daha çok maskülen bir karakter geliştirmeleri de bu durumun bir sonucu olarak görülebilir. Ancak bu erkeksi tavır bile kadının taciz edilmesine engel olamamaktadır. Dilber Ay, Almanya’daki turnede bulunduğu sırada, şarkı isteği için kulise izinsiz giren bir kişinin taciz girişimine uğrar. Neye uğradığını şaşırarak Dilber Ay, kulise getirilen meyve tabağındaki bıçağı alır ve kendisine zarar vermek isteyen kişiyi yaralar, ancak öldürmez. Çareyi Hollanda’ya kaçmakta bulan Dilber Ay kısa süre sonra yakalanır ve Almanya’ya geri gönderilir. Sekiz ay yirmi bir gün cezaevinde kaldıktan sonra Türkiye’ye iade edilen Dilber Ay, yıllar sonra kadına şiddet konusuyla ilgili Show TV Ana Haber’e (2015) şu açıklamayı yapar: “Erkekler kendinize gelin. Kadın evinin gülüdür, eşinin gülüdür. Eşinden sevmeyi bekler, ölümü beklemez. Erkek, daha nikâh yapılmadan doktorların muayenesinden geçsin. Ya beynin bozuksa. Ya ruh bozuksa... Alıyorum gariyi ertesi gün öldürüyorum. Hayırdır ya... aklınızı başınıza alın. Kadına şiddete son verin. Kadına kıyanların elleri gırılınsın ya da felç olsun...”

Şekil 5: Dilber Ay ve “Kadere Mahkûmlar” Programı.

Kadınların biyolojik yapısıyla beslenen zihniyetin karşısında duran Dilber Ay, toplumsal meselelere her zaman duyarlılık göstermiş ve sesini duyuramayan kişilerin duygularına tercüman olmuştur. Bunun en iyi örneği, Flash TV’de yaptığı “Kadere Mahkûmlar” adlı TV programıdır. Konsept gereği cezaevini andıran bir sahnenin kurulmasıyla; yani demir parmaklıklar, ranza, ranzada uyuyan veya düşünen oyuncu mahkûmlar gibi görüntüler eşliğinde Dilber Ay ve konukları parmaklıkların arkasında, gerçek mahkûmların gönderdiği mektupları okuyup, seyircinin istek türkü ve şarkılarını seslendirirler. Oldukça yüksek izleyici kitlesine sahip bu programın uzun süre devam etmesi Dilber Ay’ın varlığı sayesinde olmuştur. Daha iyi acıyı başka kim bu denli anlatabilir, sunabilirdi ki? Neticede kendisi de bir kader mahkûmuydu zamanında. Yani onlardan biriydi. Mahkûmların duygu ve düşüncelerini türküleri ile yansıtan “Dilber Ana” olmuştur. Ancak mahkûmlardan birinin yaşadığı olay nedeniyle programı bitirme kararı alır. Sözcü gazetesinin haberine göre, Dilber Ay konuyla ilgili “Duymayan Kalmasın” programında şu sözleri söyler; “Ben o program yüzünden şeker hastası oldum. O programı gözyaşları içinde ciğerim yanarak yapıyordum, o işin sorumluluğu çok ağırdı.” İstedığı kızı ailesinin reddetmesi yüzünden yaşadığı sıkıntıyı kendisiyle paylaşan bir gencin hâline çok üzülüğünü söyleyen Dilber Ay, “Keşke o mektup bana bir hafta önce gelseydi o zaman ben o kızı alırdım nikâhı yapar maddi manevi olarak da yardım ederdim ancak geç kalmışız” der. Sunucuların mektubu gönderen çocuğa ne olduğunu sorması üzerine çocuğun intihar ettiğini söyler. Sosyolojinin merceğiyle konuya baktığımızda toplumsal ortamda adına müzik denen şeyin aslında seslerden çok daha fazla anlam taşıyıcısı olduğunu görmekteyiz.

Ana akım medya içerisinde Flash TV için “kara koyun” benzetmesi yapan Orhan Tekelioğlu, aynı kanalın milyonlarca yoksul ve çaresiz insanın yansıması olduğunu da belirtir. Arabesk müziği ve “Kadere Mahkûmlar” programına yönelttiği eleştiride toplumun bu tarz program ve müzikler ile melodramlaştığını, içine düştüğü çıkmazın yarattığı acıdan beslendiğini ifade eder. (Tekelioğlu, 2011). Bu düşünceye göre adaletsiz görünen her şeye direnç gösteren arabesk müziği dinleyicileri “Kadere Mahkûmlar” programıyla birlikte kaderci bir tutum içerisinde isyan etmek yerine olumsuzluklara karşı bir kabulleniş örneği göstermektedir. Ersoy Soydan’ın yazısıyla pekiştirecek olursak: “Arabesk bütün bu olup bitenleri kaderin bir oyunu olarak görür, üstelik elden bir şey gelmeyeceği üzerine kurulu çaresizliği anlatan pasif bir kadercilik içerir. Arabesk müzik, toplumsal adaletsizliğin nedenini hiçbir zaman düzenin işleyişinde aramamış, kadere havale etmiştir. “Kadere Mahkûmlar” programı tam da bu çerçeveye uygun düşen bir programdır.” (Soydan, 2015, s. 70). Orhan Tekelioğlu’nun Dilber Ay’la ilgili yaptığı eleştiride ise şu ifadeler dikkat çekmektedir: “Orhan Baba’nın iyi kötü “kadere” bir itirazı vardı, yenisinde direniş ruhundan eser kalmamış. Dilber Ay, “isyandan” asla medet ummuyor, aksine mahpustakilere sürekli olarak sükûnet telkin ediyor, tevekkülden medet umuyor.” (Tekelioğlu, 2011).

Dilber Ay ve “Kadere Mahkûmlar” programıyla ilgili yapılan bu eleştiriler yerinde olsun ya da olmasın, “Kadere Mahkûmlar” programı boyunca çaresiz insanların dertlerine çare aramaktan şeker hastası olduğunu belirten bu kültürel simgenin toplumun acılarından beslenmediğini ve bu acılara ortak olmaya çalıştığını belirtmek gerekir. Hattâ bu gibi programların yöneticiler tarafından iyi etüt edilip toplumsallaşmaya yönelik adımların atılmasında katkı sağlayabileceği bile düşünülebilir. İster arabesk müziği olsun isterse yüksek kültürün benimsediği klasik batı müziği olsun, topluluklar ihtiyaçları doğrultusunda yaşarlar. Cemil Oktay’ın da belirttiği gibi: “Kültür bir ihtiyaca yanıttır. Kültüre şeklini veren cevaplandırılmaya çalışılan ihtiyaçlardır.” (Oktay, 2018, s. 178). Bu bağlamda Dilber Ay gibi kültürel sembollerin ihtiyaca cevap veren tamamlayıcılar olduğu da söylenebilir. İnsanı anlama gayretiyle çalışmalarını sürdüren etnomüzikolojinin penceresinden bakıldığında ise kültürü oluşturan bireyin davranışları daha anlaşılır hale gelecektir. Çünkü Alan P. Merriam’a göre (1964) etnomüzikoloji, “kültürde müzik çalışması” anlamına gelmektedir. Buna göre müzik, belirli bir kültürü oluşturan insanların değerleri, tutumları ve inançları ile şekillenen davranışsal süreçlerinin bir sonucu olarak düşünülmelidir. Müzik insandan, insan da müzikten bağımsız değildir. Müziği insan davranışları üretir. (s. 6). Merriam için etnomüzikoloğun birincil amacı müzikteki estetik deneyimden ziyade başkaları için estetik deneyimin anlamını, yani insanı anlamak olmalıdır. Bu bakış açısından yola çıkarak, toplumun dinlediği müzik türü ne olursa olsun, müzik; toplumun ihtiyaçlarına cevap veren önemli bir araçtır. Ayırıştırılan her müzik türü, onu dinleyen bireyin ayırıştırılması anlamına da gelecektir.

Romantik İzler ve “Tavukları Pişirmişem”

Şekil 6: Beynelmielel Filminden Bir Kare.

Dilber Ay yalnızca müziğiyle değil, aynı zamanda sinema filmlerindeki oyunculuğuyla da öne çıkan bir isimdir. Öyle ki, Sırrı Süreyya Önder’in yazıp yönettiği 2007’de gösterilen “Beynelmielel” filmindeki rolüyle en iyi yardımcı kadın oyuncu “Altın Koza” ödülünü alır. Aynı filmde “Akşama Geleceğim” veya daha yaygın olarak bilinen “Tavukları Pişirmişem” adlı türküyü seslendirmesiyle ününe ün katar. Birçok eğlence ve kutlamalarda Dilber Ay’ın seslendirdiği bu türküyü özel bir yer verirler. Örneğin, 2014 yılında Fenerbahçe Spor Kulübü’nün şampiyonluk kutlamasında stadı dolduran taraftarın önünde futbolcuların sahada “Tavukları Pişirmişem”e oyun ve alkışlarla eşlik etmeleri, türkünün ne kadar popüler olduğunu, kitleler üzerine nasıl nüfuz ettiğini gösterir.

Şekil 7: Dilber Ay ve Evi

2. SONUÇ

Ataerkil bir biçimde sosyal, siyasal veya bölgesel bir iktidarın cinsiyetçi bir toplum ortaya çıkardığını ve ne yazık ki bir biçimde kadın düşmanlığı üzerine kurulu bir cinsel politika yürüttüğünü konumuzun aktörü Dilber Ay üzerinden deneyimledik. Dilber Ay, sanat yaşamında toplam yirmi altı albüm ve yedi sinema filmi olmak üzere birçok reklam filminde de yer almıştır. Geleneksel müzik çalışmalarıyla toplumun belleğinde önemli bir yer edinmiş olsa da, karakteri ve toplumda “var olma” çabalarıyla ötekileştirilmiş olanın yansıması olarak mücadele eden herkesin başarılı olabileceği inancını artırmış ve birçok kişiye de örnek olmuştur. Gelişkin teknoloji araçlarıyla daha geniş bir dinleyici kitlesine TV ya da Sinemayla da ulaşan Ay ne kadar popüler olursa olsun, kent çevresindeki yoksulluğa, daha adil bir dünya umuduna yaptığı vurguyla, ezilmeye karşı gösterdiği duyarlıkla “Anadolu insanı” imajını hep korumuştur. Ne yazık ki bunca mücadele ve hayata tutunma çabalarının verdiği yorgunluk kalbine yansımış, 29 Nisan 2019 yılında Ankara’da, Anadolu kadını,

kader mahkûmu, garibin anası, azınlığın sesi ve barak havalarını halkla buluşturan ender kadın halk sanatçılarımızdan Dilber Ay, kalp krizi sonucu yaşamını yitirmiştir. Geride bıraktığı acılarla dolu hayat hikâyesini beyaz perdeye yansıtmak üzere senaryosunu Kamuran Süner ve Nalan Merter Savaş'ın yazdığı, yönetmenliğini "Kette" adıyla Hakan Kırkavaç'ın üstlendiği, müzik direktörlüğünü İskender Paydaş'ın yaptığı ve Dilber Ay'ı Büşra Pekin'in canlandırdığı sinema filmiyle (2020) bu önemli kültürel simgenin varlığı bir kez daha yaşatılmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ekici, S. (2018). "Şerif Akbağ ve Halit Arapoğlu'nun İcraları Bağlamında Gaziantep'ten Çukurova'ya Barak Havaları Üslubunu Mukayese Denemesi." II. Yeniceci Aşık Sıtkı Baba- Mersin ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Metni, 6.
- Erol, A. (2009). Popüler Müziği Anlamak. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Işıktaş, B. ve Tanar, M. (2015). "Kimlik Oluşumu Sürecinde Popüler Müziğin Etkisi", Sosyoloji Konferansları, (51), 31-49.
- Işıktaş, B. (2016). "Geç Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet'e Türk Müziğinde Batılılaşma ve Toplumsal Bir Alternatif Arayışı: Mısır Müziği", Sosyoloji Dergisi, (36), 273-298.
- Karahasanoglu, S. (2019). "Ben Yoruldum Hayat", Şehvar Beşiroğlu'ya Armağan. Ed. Namık Sinan Turan ve Şeyma Ersoy Çak, Şehvar Beşiroğlu'ya Armağan. İstanbul: Pan Yayıncılık, 409-419.
- Kıran, E. (2017). "Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Türkiye'de Çocuk Gelinler", Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, ICOMEP 2017 Özel Sayısı, 5.
- Kırmızıgül, G. (2019). "Amik Ovası ve Barak Ovasında İcra Edilen Barak Havalarının İcra ve Üslup Özelliklerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi." (Yüksek Lisans Tezi), Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Merriam, A. (1964). The Anthropology of Music. Evanston, Illinois: Northwestern University Press.
- Oktay, C. (2018). Siyaset Bilimi İncelemeleri. İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Ökten, Ş. (2009). "Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Toplumsal Cinsiyet Düzeni." Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2 (8), (s. 302).
- Özbek, M. (1999). "Arabesk Kültür: Bir Modernleşme ve Popüler Kimlik Örneği." Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik. Ed. Sibel Bozdoğan ve Reşat Kasaba. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 168-188.
- Özkişi, G. (2017). "Müzikte Cinsiyet Rollerine İlişkin Yargılar: Kanon, Gettolaşma ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın Besteci Sorunu." İstanbul: Milenyum Yayınları, (72-73).
- Soydan, E. (2015). "Televizyonun Arabesk Müziğin Soylulaşmasındaki Rolü." Marmara İletişim Dergisi, Ünsal Oskay Özel Sayı, (23), 70.
- Stokes M. (2020) Türkiye'de Arabesk Olayı. [The Arabesk Debate Music and Musicians in Modern Turkey]. Çev. Hale Eryılmaz. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şimşek, E. (2019). "Sosyo-Kültürel Açından Çocuk Gelinler ve Sesin Mahremiyeti: Doğubayazıt Örneği." (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

İnternet Kaynakları

- URL-1: http://www.radikal.com.tr/radikal2/mahsus_mahalde_flash_tv-1070223
- URL-2: <https://www.youtube.com/watch?v=aFXUqXhldig>
- URL-3: <https://www.youtube.com/watch?v=Gvkkd8cJvpl>
- URL-4: <https://www.hurriyet.com.tr>
- URL-5: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/dilber-ay-kimdir-kac-yasinda-nereli-dilbey-ay-hayatini-kaybetti-2866077>
- URL-6: <https://www.posta.com.tr/unlulerin-dilber-ay-paylasimlari-haber-fotograf-2147621-1>
- URL-7: <https://onedio.com/haber/gule-gule-dilber-abela-inanilmaz-hayat-hikayesiyle-tum-zorluklarin-karsisinda-dag-gibi-duran-dilber-ay-870964>
- URL-8: <https://onedio.com/haber/gule-gule-dilber-abela-inanilmaz-hayat-hikayesiyle-tum-zorluklarin-karsisinda-dag-gibi-duran-dilber-ay-870964>
- URL-9: https://www.sozcu.com.tr/hayatum/magazin-haberleri/dilber-ay-katildigi-programda-kadere-mahkumlarin-neden-bittigini-acikladi/?utm_source=dahafazla_haber&utm_medium=free&utm_campaign=dahafazlahaber
- URL-10: <https://www.posta.com.tr/dilber-ay-en-buyuk-talih-kusum-herifim-1373589>
- URL-11: <https://onedio.com/haber/gule-gule-dilber-abela-inanilmaz-hayat-hikayesiyle-tum-zorluklarin-karsisinda-dag-gibi-duran-dilber-ay-870964>
- URL-12: <http://www.radikal.com.tr/radikal2/mahsus-mahalde-flash-tv-1070223/>
- URL-13: <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/pisire-pisire-yeryuzunde-tavuk-mavuk-kalmadi-28089872>